

**Universitat de les
Illes Balears**
Facultat d'Educació

Memòria del Treball de Fi de Grau

Influència del desenvolupament motor en el desenvolupament emocional en infants de 0 a 3 anys

Sara Sureda Niedrich

Grau d'Educació Infantil

Any acadèmic 2018-19

DNI de l'alumne: 41585124C

Treball tutelat per Josep Antoni Pérez Castelló

Departament de Pedagogia aplicada i psicologia de l'educació

S'autoritza la Universitat a incloure aquest treball en el Repositori Institucional per a la seva consulta en accés obert i difusió en línia, amb finalitats exclusivament acadèmiques i d'investigació	Autor		Tutor	
	Sí	No	Sí	No
	☒	☐	☐	☐

Paraules clau del treball:

desenvolupament emocional, desenvolupament motor, joc, 0 a 3 anys

Resum

El desenvolupament d'una persona és integral i es troba influenciat per diversos factors tant biològics com ambientals. En aquest treball ens centrem principalment en el desenvolupament motor i en la seva influència sobre el desenvolupament emocional a infants entre 0 i 3 anys. A partir del recull de diverses teories i creences, es realitza una comparativa per veure en quins aspectes es troba més explícita aquesta relació. Finalment, dediquem un espai on parlar del paper que exerceix el joc en l'evolució i proposem un seguit de pautes d'actuació per a l'adult en contacte amb infants i algunes propostes d'autors sobre l'organització de l'espai per afavorir un correcte desenvolupament.

Paraules clau: desenvolupament emocional, desenvolupament motor, joc, 0 a 3 anys

Abstract:

The development of a person is integral and is influenced by various biological and environmental factors. In this work we focus mainly on motor development and its influence on emotional development in children between 0 and 3 years. From the collection of various theories and views, a comparison is made to see in what aspects this relation is more explicit. Finally, we devote a space where we talk about the role of the game in evolution and we propose a series of guidelines for the adult in contact with children and some proposals by authors about the organization of space for promote an appropriate development.

Keywords:

emotional development, motor development, game, 0 to 3 years.

ÍNDEX

---

1. Descripció i justificació del tema elegit.....	6
2. Objectius.....	8
3. Metodologia.....	9
3.1. Fases del treball.....	10
4. Marc teòric.....	12
4.1. Desenvolupament motriu.....	12
4.1.1. Concepcions sobre el desenvolupament psicomotor.....	12
4.1.2. Desenvolupament de la motricitat.....	13
4.2. Desenvolupament emocional.....	16
4.2.1. Teories del desenvolupament emocional.....	16
4.2.2. Necessitats emocionals de l'infant.....	20
4.2.3. Com hauria de ser l'evolució emocional.....	22
5. Influència del desenvolupament motor sobre el desenvolupament emocional.....	24
5.1. Organització de l'espai.....	26
5.2. Rol de l'adult.....	27
5.3. El joc com a promotor del desenvolupament.....	30
5.3.1. Evolució del joc.....	30
6. Conclusions.....	36
7. Referències bibliogràfiques.....	35
8. Annexos.....	37
8.1. Annex 1: Taula de l'evolució esperable dels diferents aspectes del desenvolupament.....	37

1. Descripció i justificació del tema elegit

La pregunta que serveix de base per desenvolupar aquest treball és: quina és la influència que té el desenvolupament motor sobre el desenvolupament emocional en l'etapa de 0 a 3 anys? Em centro en aquest binomi a partir de la concepció que fa el Fons de les Nacions Unides per a la infància [UNICEF] (2012) sobre el desenvolupament infantil primerenc vist des d'una perspectiva integral per tal d'entendre que la supervivència, el creixement i el desenvolupament dels infants són aspectes interdependents. Per altra banda, he triat la primera etapa d'educació infantil, ja que considero aquesta com un moment primordial per a la configuració de subjectivitats, potencialitat d'oportunitats i capacitat per un exercici ple de drets. Pérez (s.d.) explica:

(...) durant aquest període crític del desenvolupament la nutrició, l'estimulació sensorial, l'estimulació afectiva, l'entorn cultural, les relacions socials interactuen amb el bagatge genètic i són determinants de les capacitats d'aprenentatge, memòria i llenguatge, totes elles fortament relacionades amb la capacitat i possibilitats d'explorar l'entorn.

Així doncs, considero que el coneixement de l'entorn va íntimament relacionat amb el moviment i, per tant, es pot dir que aquest influirà en el desenvolupament integral de l'infant.

Personalment, aquesta curiositat sorgeix a partir de l'observació d'un nadó de 8 mesos el qual semblava que portava un desenvolupament motor més retardat, ja que encara no era capaç de girar-se quan estava tombat. Observant diferents situacions d'aquest infant i d'altres d'edats semblants vaig poder comprovar que aquells que tenien el desenvolupament motor més avançat presentaven un joc més ric i una major quantitat d'experiències, ja que podien desplaçar-se per l'espai i interactuar més fàcilment amb els estímuls que els envolten. Per tant, vaig considerar que el coneixement de l'entorn també es veia retardat per l'absència de desplaçaments i ho vaig relacionar amb la maduració de l'infant en creixement.

El que em demano en aquests moments és: quina és la influència real del desenvolupament motor al desenvolupament emocional? Com es pot impulsar el desenvolupament emocional a través de la motricitat? Quines coses cal tenir en compte a l'hora de preparar un espai per nadons que impulsi el desenvolupament motor? Quin ha de ser el rol de l'adult que acompanya el creixement de l'infant? Com, des de les escoles, podem contribuir a un desenvolupament emocional sa?

Per a la realització d'aquest treball ens basem en la idea de Da Fonseca (1996) que entén el moviment en un sentit global i no com un comportament "anatòmic mecanicista". Per tant, es considera que el moviment va lligat al coneixement de l'entorn físic i social, i és aquest el que permet la transformació de l'entorn. Tal com diu Mir Pozo (2011), aquesta idea és compartida per Stambak i Wallon els quals opinen que el moviment és una manera d'adaptació i reacció al medi. Per la seva banda, Vigotsky (1979) defensa el caràcter social com a vertadera font de l'acció voluntària. Per tant, a través d'aquest es pretén plasmar l'impacte que genera el moviment en el desenvolupament emocional en els primers anys de vida.

A partir d'aquesta idea realitzo una recerca teòrica per tal de conèixer com afecta el desenvolupament motor en el desenvolupament emocional d'un infant en l'etapa de 0-3. Ens interessa conèixer quan comença el moviment, quina influència hi té l'entorn, quin és el desenvolupament motriu natural basant-nos en les idees d'Emmi Pikler i com afecta tot això al desenvolupament socioemocional de l'infant en creixement.

Amb aquest recull d'informació es pretén tant resoldre dubtes i curiositats personals com crear consciència sobre la importància del desenvolupament motor dels infants. Per altra banda, crec necessari que existeixi un seguit de pautes orientatives a les quals poder recórrer en cas de necessitar potenciar el desenvolupament d'un infant. Per aquest motiu, es tracta d'un document que intenta resultar pràctic per qualsevol persona que es troba en contacte amb infants des dels 0 als 3 anys.

2. Objectius

Els objectius que em plantejo assolir mitjançant la recerca es poden classificar segons el seu grau de concreció com a generals o específics.

Objectius generals:

- Conèixer com és el desenvolupament motor d'un infant des del naixement fins als 3 anys de vida i com afavorir-lo.
- Conèixer com és el desenvolupament emocional d'un infant des del naixement fins als 3 anys de vida i com afavorir-lo.
- Establir una relació directa entre el desenvolupament motor i el desenvolupament emocional que es dona dels 0 als 3 anys.

Objectius específics:

- Investigar quin ha de ser el rol de l'adult per tal d'afavorir un desenvolupament motor i emocional positiu per l'infant.
- Conèixer diferents estratègies pel que fa a la disposició de l'espai per tal d'afavorir un correcte desenvolupament motor.
- Recollir diverses estratègies organitzatives i de comportament aplicables als centres educatius que permetin afavorir el desenvolupament motor i emocional dels infants.
- Conèixer quina influència té el joc en el desenvolupament motor i emocional dels infants.

3. Metodologia

Per tal d'assolir els objectius proposats ho he fet a través d'una revisió bibliogràfica. Les fonts d'informació utilitzades han estat des de llibres i revistes en format físic i digital, fins a documents en xarxa que es troben relacionats amb la temàtica. D'aquesta manera, he pogut abastar un major volum d'informació que m'ha permès fer un triatge i focalitzar els documents en la temàtica específica que necessitava.

Els recursos utilitzats per a la recerca d'informació són:

Font	Possibilitats d'ús
Google Acadèmic https://scholar.google.es/	Es tracta d'un cercador que ha resultat útil a l'hora de trobar informació de caràcter més general, ja que presentava una gran quantitat de resultats, tots de caràcter acadèmic. El principal problema amb aquest cercador ha estat la massificació de resultats, ja que presenta molta informació diferent dins una mateixa cerca.
Dialnet https://dialnet.unirioja.es/	Es tracta d'una base de dades on he pogut trobar documents i llibres més específics sobre cada temàtica. L'inconvenient d'aquesta plataforma és la limitació de les recerques en la seva versió gratuïta.
Xarxa de biblioteques municipals de Barcelona http://aladi.diba.cat/*cat	A través de la creació del carnet de la biblioteca, he tingut accés a una gran quantitat de llibres en format paper i en format digital. A més, aquest servei ofereix l'oportunitat d'enviar llibres de qualsevol de les biblioteques que formen part de la xarxa municipal de biblioteques al punt de recollida que elegeixes per un preu assequible. El principal desavantatge que m'he trobat ha estat la manca de llibres en relació a la temàtica, la disponibilitat d'aquests i les limitacions temporals dels préstecs.
Altres fonts d'informació:	<ul style="list-style-type: none"> - Recursos de la Universitat de les Illes Balears - Recursos propis - Recursos de l'escola El Martinet (Ripollet, Barcelona)

Taula de recursos de recerca d'informació

Font: Creació pròpia

A més, es tracta d'un document que pretén resultar pràctic per a les persones que es troben en contacte amb infants en l'etapa de 0-3 anys. Per aquest motiu, recull una sèrie de pautes i consells oferts per professionals sobre la matèria que pretenen ser un punt de suport davant la necessitat de potenciar el desenvolupament d'un infant. Es tracta tant de directrius referents a l'espai o el material que resulta adequat per aconseguir aquests objectius com d'indicacions

més encaminades a situar a l'adult dins l'espai i a determinar el seu rol d'acompanyament durant el procés de creixement i maduració de l'infant.

3.1.Fases del treball

El treball de fi de grau és un projecte que s'allarga durant tot un semestre (des del mes de febrer al mes de juny). Així doncs, l'organització es fa a través de diferents fases i entregues que permeten guiar a l'estudiant pel que fa als continguts.

En el meu cas, les fases a seguir han estat les següents:

1. Elecció de la temàtica: Dijous 18 d'Octubre

En aquest primer seminari he triat la línia temàtica “Desenvolupament psicomotor en la primera infància”

2. Concreció del tema: Divendres 7 de Novembre

A la primera reunió amb el tutor assignat per la universitat (Pep Pérez) he presentat 4 temes que em semblaven interessants i després de consultar bibliografia i parlar-ho amb el tutor he decidit centrar-me en la relació entre el desenvolupament motor i el desenvolupament emocional.

3. Idea inicial (esquema): Dilluns 19 de Novembre

Entrega del primer escrit fet de manera esquemàtica on es presenten els punts en què vull centrar el meu treball i els principals dubtes que em plantejo sobre aquest tema.

4. Idea inicial (desenvolupada): Dijous 31 de Gener

Presentació de la idea inicial més desenvolupada, amb alguns dels apartats que vull incloure en el treball, algunes idees, referents, recursos bibliogràfics, etc.

5. Primera entrega: Dilluns 11 de Març

Per aquesta primera entrega es demana presentar una breu descripció i justificació del tema elegit, objectius, metodologia i bibliografia. En aquest document he plantejat algunes de les idees que m'havien motivat a fer el treball sobre aquest tema i intento centrar els objectius que pretenc assolir a través de la recerca.

6. Segona entrega: Dijous 11 d'Abril

En aquest segona entrega es demana presentar la informació de l'entrega anterior corregint les errades i afegint la informació que es vegi adient després de la correcció del tutor. A més, s'inclou el marc teòric del treball. En el meu cas, ja que es tracta d'un treball conceptual de recerca bibliogràfica, la gran part del treball és “marc teòric” i per

aquest motiu ho he dividit entre la segona i la tercera entrega. En aquesta entrega he inclòs els conceptes de desenvolupament motor i de desenvolupament emocional juntament amb les teories i creences respectives ([apartat 4](#)).

7. Tercera entrega: Dissabte 11 de Maig

Per la tercera i darrera entrega abans de la presentació del document definitiu es demana la part pràctica del treball. En el meu cas, es tracta d'un treball de recerca bibliogràfica i he aprofitat aquesta entrega per presentar l'apartat de relació entre els conceptes de desenvolupament motor i desenvolupament emocional. A més, he afegit un seguit de pautes i he inclòs un apartat sobre la influència que té el joc en relació a la temàtica. ([apartat 5](#)).

4. Marc teòric

Per tal de poder relacionar el desenvolupament motor amb el desenvolupament emocional, és necessari descriure els conceptes i veure quines teories i perspectives hi ha al respecte. Aquest apartat està creat a partir de la consulta bibliogràfica de diferents fonts que permeten conèixer diferents teories i, per tant, entendre els conceptes des de diversos punts de vista.

4.1.Desenvolupament motor

A continuació es presenta el desenvolupament motor on s'hi pot trobar diferents teories respecte al concepte de psicomotricitat. A més, es mostra la relació directa entre el moviment i la biologia a través de canvis neuronals. També es presenta el moviment com a tal: quan sorgeix i com evoluciona seguint la teoria de Emmi Pikler.

4.1.1. Concepcions sobre el desenvolupament psicomotor

El desenvolupament motor pot definir-se com el procés a través del qual es va adquirint un major control sobre els moviments del corporals. Però aquest desenvolupament no és independent dels factors externs, sinó que es veu fortament influït per aspectes com fets que tenen lloc abans, durant o després del part. Per tant, no es pot parlar únicament de desenvolupament motor, sinó que hem de parlar del desenvolupament psicomotor.

Actualment, el concepte de psicomotricitat uneix dues creences que diferenciaven, per una banda, la interrelació que suposa la psicomotricitat entre les funcions neuromotrius i les funcions psíquiques i, per altra banda, la idea que fa referència a les tècniques que tenen com a objectiu el desenvolupament integral de l'individu.

Ramos (1979) presenta els nivells de significació els quals defineix com els diferents punts de vista que es tenen en compte a l'hora d'analitzar el moviment. Així doncs, diferencia entre significació biològica, psicològica i neuropsicològica.

El primer nivell fa referència a la relació que s'estableix entre l'organisme i el medi la qual permet l'adaptació de la persona a través de l'assoliment d'un equilibri orientat a satisfer les necessitats vitals.

La significació psicològica fa referència als processos de l'aprenentatge humà, és a dir, al desenvolupament del cervell i de les estructures mentals. D'aquesta manera s'explica que a partir del moviment i l'acció es pot arribar a la comunicació, al domini de la representació

mental, al simbolisme, a la figuració i a l'operació. Segons aquesta teoria “la motricitat sense cognició és possible, però la cognició sense la motricitat no” (Ramos, 1979).

El nivell de significació neuropsicològica planteja el paral·lelisme funcional entre l'aspecte neurològic i l'aspecte psicològic. Per tant, considera que les relacions entre la persona i el món neixen de l'acció, i l'infant és un receptor que actua a partir de les pròpies percepcions. Així doncs, conclou que l'activitat motora permet la construcció d'una imatge de cada vegada més precisa i objectiva de la realitat que l'envolta.

Per la seva banda, Wallon, citat per Pérez (s.d.), planteja la necessitat de connexió entre la part orgànica, psíquica i de l'entorn i estableix interrelacions i remarca la importància dels aspectes emocionals. Considerant les emocions com “afectes aguts i bruscs que es desencadenen per una percepció o representació i que permeten una abundant correlació somàtica”, trobem que hi ha tres àmbits que conformen el control emocional: biològic, relacionat amb el temperament; social, pel que fa a les primeres experiències de vida; i orgànic, per l'expressió a través del sistema nerviós.

Així doncs, es pot concloure aquest apartat amb l'afirmació que fa Pérez (s.d.): “l'aprenentatge és un procés motor i perceptiu. La percepció genera moviments, cada percepció implica resposta. Els moviments són els únics elements gràcies als quals el subjecte pot interactuar amb el medi ambient.”

4.1.2. Desenvolupament de la motricitat

Considerem important centrar-nos en el desenvolupament motor de l'infant, ja que aquestes habilitats seran les que propiciaran el domini del propi cos i de l'entorn. Per començar a parlar de desenvolupament motor ho fem des del moment en què comença el moviment i, per tant, des que es concep l'infant i comença el seu desenvolupament al ventre matern.

L'embriologia és la branca de la biologia que estudia l'evolució de l'embrió. Aquesta ciència diferencia la gestació de l'embrió en dos grans períodes: embrionari i fetal. En la primera etapa trobem el procés de conversió de l'òvul en un organisme pluricel·lular i, en canvi, el segon comença al cap de 8 setmanes després de la fecundació, quan l'embrió va adquirint una forma més semblant a la humana i comencen a formar-se els òrgans. Així doncs, el moviment ja s'inicia en la segona etapa, període fetal, on els estudis demostren que la mare comença a notar el moviment del fetus entre les 16 i les 20 setmanes de gestació.

Així doncs, una vegada definit l'inici del moviment ens centrem en el que ve a partir del naixement.

Per tal d'estudiar el desenvolupament motor ho farem a partir de la diferenciació en dues categories: motricitat fina i motricitat gruixada. Pel que fa a la primera, comprèn aquelles activitats que requereixen una major precisió. Dins aquesta categoria trobem accions com agafar, utilitzar i manipular eines, llençar, portar i indicar i les activitats bimanuals. Pel que fa a la motricitat gruixada es refereix al control sobre accions musculars d'una manera més global, com podria ser gatejar, aixecar-se i caminar.

Però d'on sorgeix el moviment? La primera activitat motora que presenta una persona són reflexes que s'anomenen primitius. Goddard (2015) els defineix com moviments automàtics, estereotipats, dirigits des del tronc encefàlic i executats sense implicació cortical. És a dir, es tracta d'activitats involuntàries que permeten la supervivència del nadó en els primers mesos de vida i que suposen un entrenament per les habilitats voluntàries que tindran lloc posteriorment. Alguns d'aquests reflexos es troben presents en les persones durant tota la vida, com per exemple esternudar, badallar, paperejar, etc.; però d'altres compleixen una funció de supervivència en un primer moment i han de desaparèixer abans de complir l'any de vida. La no desaparició d'aquests reflexos pot derivar a patrons de moviment i comportament immadurs que continuaran fins a l'edat adulta.

Tots els reflexos segueixen un mateix programa innat d'integració: apareixen, maduren a través de l'estimulació i s'inhibeixen quedant integrats en el comportament de la persona. Goddard diferencia entre tres categories de reflexos: reflex de retirada, que es dona quan hi ha un estímul exterior invasiu; reflexos primaris, es tracta de reaccions involuntàries i automàtiques que donen una resposta limitada davant un estímul determinat; i reflexos posturals, que són aquells que permeten mantenir l'equilibri i estableixen les bases per les futures respostes voluntàries que permetran l'adaptació als canvis de l'entorn.

Alguns dels reflexos que destaca l'Institut obert de Catalunya [IOC] (s.d.) i que trobem en els infants són:

- Moro: quan el nadó experimenta un cop sobtat, reacciona separant els braços de manera brusca i després els torna a posar sobre el pit.
- Babinski: es dona quan s'estimula la planta del peu. La reacció de l'infant és estendre els dits com si fos un ventall. Desapareix entre els 7 i els 9 mesos.

- Punts cardinals: en el moment en què estimulen la comissura dels llavis, es produeix una rotació del cap en el sentit de l'estimulació.
- Redreçament estàtic: quan el nadó rep una pressió a la planta dels peus, reacciona estirant els membres inferiors. Desapareix quan l'infant és capaç de posar-se dempeus.
- Marxa: si es col·loca al nadó en posició vertical sobre una superfície plana i dura i se l'agafa per les aixelles, aquest farà un moviment semblant al de caminar.
- Reptació: en posar el nadó en decúbit es pot veure que fa el moviment de raptar.
- Natació: si introduïm al nadó en el medi aquàtic, farà moviments coordinats similars a la natació.
- Succió i deglució: a l'inici, quan el nadó sent l'olor de la llet o el contacte amb el pit de la mare comença a succionar. Quan va creixent controla aquests moviments i els fa en el moment en què vol menjar.
- Prensó: en estimular el palmell de la mà, el nadó tanca els dits i, si n'acariciem el dors, els obrirà.

La doctora Pikler (2009), per la seva banda, a través de l'estudi del desenvolupament humà, diferencia 10 fases evolutives per les quals passen els infants des del moment en què neixen fins que caminen. Cada una d'aquestes fases conté una descripció sobre la postura corporal de l'infant en un moment determinat i permet veure una evolució.

La primera fase parteix de la postura decúbit dorsal sense motilitat fins que l'infant és capaç de col·locar-se de costat voluntàriament, mantenir aquesta posició i tornar a la posició dorsal. Se situa entre els 3 i els 7 mesos d'edat.

La segona fase implica seguir amb el gir fins que l'infant és capaç de tombar-se boca avall per ell mateix. Ho podem trobar entre els 4 i els 8 mesos.

A la tercera fase, l'infant es mostra capaç de passar de la posició dorsal a la ventral i tornar a la dorsal. En aquesta fase situem entre els 4 i els 9 mesos la capacitat de girar repetidament i entre els 6 i 10 mesos d'edat la capacitat de desplaçar-se rodolant.

A la quarta fase comença el desplaçament cap endavant i cap enrere mitjançant la reptació. A més, és capaç d'adoptar una postura semi asseguda que li permet la manipulació d'objectes amb una de les mans mentre que amb l'altre aguanta el tronc. Aquesta conducta la podem observar entre els 7 i els 13 mesos.

La quinta fase ja implica el gateig de l'infant com a mètode de desplaçament que li permet pujar, baixar, gatejar, grimpar, ascendir i descendir per diferents superfícies i desnivells, etc. Aquesta fase la podem trobar entre els 8 i els 16 mesos d'edat.

A la sisena fase, l'infant és capaç d'asseure's autònomament i tornar a la posició de gateig o tombat. Trobem aquesta fase a partir dels 9 mesos i fins als 16 mesos.

La setena fase implica que l'infant s'agenolli i sigui capaç de mantenir-se en aquesta posició. En un principi ho farà agafat a algun objecte i anirà adquirint una major autonomia fins a ser capaç de caminar agenollat. Aquesta fase té lloc entre els 9 i els 15 mesos.

La vuitena fase ja és posar-se dret i ser capaç de desplaçar-se agafant-se als mobles o parets que té al seu abast. Aquesta fase es situa entre els 9 i els 16 mesos.

La novena fase implica el principi de caminar sense estar subjecte a alguna cosa. És en aquest moment on l'infant és capaç d'aixecar-se i tornar a terra per si mateix i comença a fer les primeres passes. Trobem aquesta fase entre els 12 i els 21 mesos.

Finalment, la desena fase ja és caminar. Es pot considerar que l'infant ha arribat a aquest punt quan comença a caminar amb una certa soltesa i ja té control i equilibri sobre si mateix. Pikler situa aquest moment entre els 13 i els 21 mesos.

4.2.Desenvolupament emocional

A continuació es presenta el desenvolupament emocional vist des de diferents perspectives i teories amb els respectius arguments i autors que ho fonamenten. També s'inclou un apartat on es presenten les necessitats emocionals dels infants entre els 0 i els 3 anys juntament amb un seguit de fases per les quals representa que ha de passar un infant en el seu procés de maduració emocional.

4.2.1. Teories del desenvolupament emocional

El desenvolupament emocional s'entén des de diversos àmbits d'estudi i diverses creences que van des de posicions més innatistes fins a teories que relacionen de manera directa el desenvolupament emocional amb el social, cognitiu, motor, etc.

La teoria innatista defensa que les emocions hi són presents des del primer moment. Afirmen que podem diferenciar les emocions en dues categories: les primàries són la por, la sorpresa, l'aversió, la ira, la tristesa i l'alegria, aquestes apareixen entre els 3 i 7 mesos de vida; i les secundàries, que apareixen al voltant del segon any, són la vergonya, la culpa, l'enveja, l'orgull i la torbació. La principal diferència entre les dues categories és que, en el primer cas, es donen involuntàriament com a conseqüència de la interacció amb altres persones i, en el segon cas, ja són reaccions voluntàries i controlades.

Per demostrar les seves afirmacions, els innatistes es recolzen en una sèrie d'estudis on infants de diferents característiques són exposats a situacions que pretenen provocar una reacció emocional. Però els defensors d'aquesta teoria s'han trobat en què les respostes emocionals no coincideixen en els infants i que presenten variacions en funció de l'edat, raça, etc.

Trevarthen (1979), per la seva banda, defensa la perspectiva innatista des d'un aspecte més funcional. Afirma que les emocions són les responsables de la consciència i de l'activitat motora. Aquest autor relaciona les emocions amb la intersubjectivitat motora, la qual defineix com una habilitat innata que fa referència a la disposició per la relació empàtica amb altres humans. Trevarthen no diferencia entre emocions primàries i secundàries, sinó que proposa la divisió del primer any a través de 6 fases on es diferencien els comportaments socioemocionals de l'infant:

Fases	Edat	Comportament socioemocional
I. Intersubjectivitat primària	Nounat	Reconeixement de l'estima, enfortiment dels músculs, sentit propioceptiu, desenvolupament visual i interès en diferents senyals d'expressió manual, vocal i facial.
II. Jocs persona-persona	De la 4 ^a a la 6 ^a setmana	Recerca de la comunicació i interès. Comencen les protoconversacions d'intersubjectivitat primària.
III. Jocs de manipulació persona-persona-objecte	Dels 4 als 6 mesos	Jocs amb l'adult, major control del moviment i manipulació d'objectes.
IV. Orgull, por a l'estrany	7-8 mesos	Exploració activa d'objectes i ansietat davant l'estrany.
V. Intersubjectivitat secundària	9-10 mesos	Apareix la imitació de gestos convencionals i les formes d'utilitzar objectes. Apareix la memòria pel significat dels objectes i comencen els aprenentatges culturals dels actes del significat. Comença el protollenguatge.

VI	A partir dels 12 mesos	Imaginació, imitació i joc de ficció conjuntament amb la família.
----	------------------------	---

*Fases de la evolució de les conductes socioemocionals en la primera infància proposades per Trevarthen
(adaptat de Trevarthen 2005)*

Pérez i Navarro (2011) expliquen que, tot i que en un primer moment els infants semblen tenir dues úniques emocions o reaccions: benestar o malestar, al cap de poques setmanes de vida s'obre un ventall emocional major on entren aspectes com la curiositat. Aquest interès, segons expliquen els autors, s'evidencia a través del somriure social a partir de les 6 setmanes i el riure en els 3-4 mesos. Aquestes reaccions del nadó suposen una motivació pels adults que es fan càrrec d'ell i, per tant, permeten la supervivència de l'infant. El sentiment d'enuig, segons s'explica en el llibre, apareix més tard, ja que afirmen que va lligat al sentiment de frustració que apareix quan alguna cosa o persona impedeix a l'individu actuar d'una manera concreta. Per aquest motiu, diuen que “[...] una cierta maduración de las habilidades motoras y la autoconciencia son los prerequisites para enfadarse” (p.58).

Segons defensen els innatistes, en aquest primer any també hi podem trobar dues respostes emocionals com són la por als estranys i l'ansietat per separació. Pel que fa a la primera por, ve marcada per les condicions en què es produeix, influint aspectes com la presència de la mare, el temperament de l'infant i les característiques de l'individu. En el cas de l'ansietat per separació, apareix a partir dels 8 o 9 mesos i també es veu condicionada pels factors externs. Es poden relacionar aquests aspectes amb la teoria del vincle formulada per John Bowlby (1988) i Mary Ainsworth (1970). Aquesta teoria suposa el coneixement sobre el desenvolupament socioemocional dels infants i permet conèixer quin rol tenen els vincles afectius i com aquests afecten el desenvolupament emocional de les persones. A més, Bowlby planteja que la conducta de la mare de satisfer les necessitats del nadó es dona instintivament i que no segueix una pauta fixa de comportament, sinó que es va adaptant a les condicions ambientals a partir de la modificació i la retroalimentació. Aquest model es basa en l'existència de 4 sistemes de conductes que es troben relacionats entre si: sistema de conductes d'afecció, sistema d'exploració, sistema de por als estranys i sistema d'afiliació.

- Sistema de conductes d'afecció: conductes relacionades amb el manteniment de la proximitat i el contacte amb les figures de referència. En aquest sistema podríem incloure el somriure, el plor, el contacte, etc. Es tracta de conductes que

s'activen quan la figura de referència s'allunya o quan es percep una amenaça. En aquest moment es posa en marxa un conjunt de reaccions per tal de restablir la proximitat.

- Sistema d'exploració: va molt relacionat amb el sistema anterior, ja que quan s'activa el sistema d'afecció disminueix l'exploració de l'entorn. Per tant, perquè es doni la descoberta de l'espai per part de l'infant hi ha d'haver un referent afectiu present que li ofereixi seguretat.
- Sistema de por als estranys: en aquest cas, la presència d'estrany suposa la disminució de conductes d'exploració i, per tant, l'augment de les conductes d'afecció. Tal com ja proposava Trevarthen en la seva teoria.
- Sistema d'afiliació: conductes relacionades amb l'interès per la interacció amb altres subjectes encara que no hi hagi un vincle afectiu establert. Tot i que aquesta conducta presenta una certa contradicció amb el sistema anterior, aquesta va lligada amb l'actitud de curiositat i interès mencionada anteriorment.

En l'estudi de Ainsworth i Bell (1970) van examinar l'equilibri que hi havia entre les conductes d'afecció i d'exploració sota condicions d'un alt grau d'estrès. Després de sotmetre a infants i mares a una sèrie de proves van concloure que els infants exploraven més en presència de la mare i que aquesta conducta disminuïa quan hi havia un estrany i, principalment, quan marxava la mare. A partir d'aquest estudi es van extreure 3 patrons de conducta que resulten representatius dels diferents tipus de vincle establerts: vincle segur, vincle insegur-evitatiu i vincle insegur-ambivalent. Així i tot, l'any 1986, Mani Solomon proposa l'existència d'un quart tipus al qual denominen insegur desorganitzat/desorientat que recull moltes de les característiques dels considerats insegurs i que es trobaven fins llavors com no-classificats.

Per la seva banda, Michael Lewis, citat per Giménez i Quintanilla (2018), defensa la teoria cognitivista. Aquesta considera les emocions com a patrons d'acció de resposta al context que, tot i estar present des del moment del naixement, són modificables a través de la interferència social. Lewis indica que les reaccions emocionals són canviants al llarg del procés de desenvolupament de la persona i considera que les connexions creades canviaran a mesura que canvia el sistema de significat de l'individu. Per tant, aquest autor introdueix el concepte de *significat* de l'estímul per indicar que els significats són individuals. Per tant, afirma que els estats emocionals no estan

connectats d'una manera fixe a un esdeveniment, sinó que les emocions depenen directament del nivell cognitiu de la persona.

Pel que fa a les emocions, la tesi de Lewis demostra que durant el primer any de vida només podem trobar les emocions primàries. Per tal de poder expressar les emocions secundàries, les quals denomina com autoconscients, és necessari que aparegui el comportament autoreferencial i el reconeixement de si mateix, en contraposició amb els altres.

La teoria construccionista resulta oposada a la innatista. Aquesta teoria, defensada per Barret i Russell (2014), afirma que el fet de tenir una experiència emocional requereix una estructura conceptual la qual s'adquireix a partir de les experiències. A més, defensen que hi ha una falta de correlació entre els estats emocionals i els estats neurofisiològics i, per tant, considera que el coneixement de les emocions és après.

4.2.2. Necessitats emocionals de l'infant

Des del moment del naixement l'infant necessita la presència d'un adult per tal de satisfer les seves necessitats més bàsiques però també per introduir a l'infant dins la societat. Armus, Duhalde, Oliver i Woscoboinik, (2012) ho expliquen de la següent manera: "Les experiències afectives amb els seus cuidadors primaris en els primers anys de vida tenen una enorme influència a favor del desenvolupament cognitiu, social i emocional, íntimament relacionats".

Seguint amb la teoria de Bowlby, exposada anteriorment, cal crear un vincle estable i de suport des del moment del naixement per tal de propiciar el correcte desenvolupament emocional de l'infant. Aquesta unió que s'estableix serà la que ajudarà a l'infant a autoregular-se emocionalment, ja que, inicialment, l'infant manca d'aquesta habilitat. Per exemple, el contacte físic que suposa una abraçada, es pot donar en un moment de neguit transmetent a l'infant la calma de l'adult. Així doncs, el cuidador ha de posar en marxa la seva capacitat d'empatia per tal de donar resposta a les necessitats de l'infant, ja que ell encara no pot expressar-se amb paraules.

En el moment en què l'adult va satisfent les necessitats de l'infant, es va creant el vincle a partir del qual, amb el temps, s'anirà formant l'autoconcepte. Per aconseguir un autoconcepte positiu és necessari que les interaccions amb el referent siguin positives i

repetides en el temps. Per tant, podem considerar que les interaccions del passat seran les que marcaran el model de les noves experiències.

La influència de l'adult en el desenvolupament de l'infant té un impacte directe a l'organització cerebral. Es parla de períodes finestra per referir-se a moments específics que requereixen uns estímuls determinats per tal de desenvolupar algunes àrees cerebrals de manera òptima. Així i tot, estudis recents demostren l'existència de la neuroplasticitat que consisteix en la modulació cerebral a partir d'una experiència. Aquesta capacitat dependrà de factors genètics, epigenètics i ambientals.

La comunicació infant-adult té lloc des del primer moment. L'adult, per la seva banda, ha d'oferir presència física, proximitat i interacció per tal d'estimular les experiències sensorials i els estats interns que permetin la construcció de l'autoconcepte. Resulta imprescindible el contacte visual, el diàleg sonor, el diàleg tònic, el suport físic i el contacte. A partir d'aquestes accions es dona lloc a la formació de símbols com a llenguatge i a la capacitat d'empatia. La comunicació no verbal o preverbal és aquella formada per gestos i vocalitzacions als quals l'infant ha atribuït un significat. En el cas de l'innatista Trevarthen, anomenava protoconversacions a aquells intercanvis repetits de l'adult que es troben en sintonia amb els gestos i vocalitzacions que realitza el nadó de manera innata. Segons aquest autor, trobem l'inici d'aquests intercanvis en la segona fase, la qual situa entre la quarta i la sisena setmana de vida. Aquestes interaccions vocals entre l'adult i l'infant tenen lloc, en un primer moment, només per part de l'adult a través d'una entonació i un timbre de veu diferents de la d'una interacció adult-adult. Així doncs, tot i que primer l'infant és un mer espectador, aquest comença a intervenir a mesura que es fa gran i va adquirint una major independència. Entre els 7 i els 9 mesos l'infant ha desenvolupat la seva motricitat fina i això li permet interactuar amb objectes i, a partir d'aquest moment, la comunicació es combina sobre objectes i accions.

4.2.3. Com hauria de ser l'evolució emocional

La publicació realitzada per Armus et al. (2012) presenta un requadre sobre l'evolució que les autores consideren que seria esperable pel que fa als diferents aspectes del desenvolupament ([annex 1](#)).

A continuació es presentaran alguns dels factors més destacables en l'evolució de l'infant en els primers 3 anys de vida:

En l'àmbit físic, destaquem que a partir dels 4 mesos comencen a atendre una major atenció a estímuls socials deixant de banda les sensacions internes. Del segon any en destaquem l'evolució pel que fa a la comunicació i a la comprensió a través de gestos i paraules. A partir dels 3 anys es pot observar una evolució de la motricitat tan gruixada com fina que els permet una major autonomia.

Pel que fa a la relació amb les persones del seu entorn, passa de la recerca de la protecció i el confort cap a la necessitat d'una major autonomia sense deixar de costat en cap moment la dependència bàsica, la necessitat de seguretat i la por a la separació.

Referent a la tonalitat emocional, és a dir, a l'estat anímic, parteix d'una base en què es troba fortament relacionat amb els estats interns. Tot i això, a mesura que passa el primer any comencem a veure com també hi ha relació amb els senyals socials externes. La variabilitat que es dona en un primer moment comença a organitzar-se i estabilitzar-se en el segon any, tot i que encara trobem negativisme i por. És a partir del tercer any quan, tot i la variabilitat anímica, hi ha una certa estabilitat formada a través d'un sentiment de seguretat i optimisme.

En el cas dels sentiments trobem variabilitat entre indiferència i excitació des d'un primer moment. Després, obre un ventall major que es troba sota les influències del context. A partir del segon any hi ha una major diferenciació entre els sentiments. En els 3 anys trobem una major significació a nivell representacional a través de l'organització del sistema afectiu que pot estar influenciat per situacions físiques.

En referència als estats d'ansietat, ens expliquen que durant el primer any es troben relacionats amb la supervivència física i emocional i que generalment són globals i desorganitzats. Tot i que en els primers 3 anys aquesta desorganització no desapareix, sí que podem trobar ansietat relacionada amb la pèrdua d'una persona estimada o, a partir dels tres anys, amb la pèrdua de l'aprovació i l'acceptació.

Finalment, en la conducta relacionada amb els estímuls interns, trobem que des del primer any són conductes socials, causals intencionades i amb un clar propòsit. Aquestes interaccions socials inclouen temes de plaer, exploració i protesta. A mesura que l'infant es fa gran, va adquirint una major iniciativa fins a arribar a capacitats de representació en temes emocionals que evolucionen a través de la introducció del llenguatge, la capacitat d'autocontrol i la resposta davant els límits.

Aquesta informació ens permet acompanyar a l'infant respectant els ritmes individuals. Així i tot, no significa que es tracti d'un esquema tancat, sinó que són els paràmetres que s'han pogut observar. Per aquest motiu, les autores de la publicació recomanen que, en cas que un infant no segueixi aquesta evolució, s'observi amb deteniment per tal de poder intervenir com més aviat millor davant possibles problemàtiques i/o dificultats.

5. Influència del desenvolupament motor sobre el desenvolupament emocional

Una vegada vista l'evolució que hi ha en el desenvolupament motor i en el desenvolupament emocional paral·lelament durant els primers tres anys de vida, toca unir ambdós aspectes per tal de veure quina és la influència real que hi ha entre la motricitat i el desenvolupament emocional. Per fer-ho ens basem en les idees i els estudis de diferents autors.

Tot i l'antiguitat de l'estudi de Ramón i Cajal (1903), aquest ja presentava conclusions en les quals afirmava que l'activitat mental provoca un increment en el creixement dels axons i les dendrites, fet que promou una major xarxa de connexions. Així doncs, queda demostrat que el fet de rebre estímuls externs fonamentals, com és el moviment, provoca l'activació de parts específiques del cervell com és el còrtex. El desenvolupament del còrtex permet l'activació de la conducta adaptativa i estableix característiques més concretes que afecten la personalitat de l'individu. Per tant, podem observar que el moviment contribueix al desenvolupament d'estructures cerebrals i, com a conseqüència, al desenvolupament emocional de la persona.

Més de cent anys després de l'estudi presentat anteriorment, Chilton Pearce (2004), en el seu llibre *La biologia de la transcendència* parla sobre el moment transicional que viu l'infant entre l'estat de moure's reptant i gatejant per terra i els seus primers esforços per posar-se dret. En aquests moments es crea una connexió en el lòbul prefrontal a la que denominen llaç orbito-frontal i és la que obri la possibilitat que les funcions dels moviments i sentiments impulsius que corresponen a la vida animal evolucionen cap a estructures superiors com són el pensament interconnectat, l'autoreflexió i l'empatia. Aquesta idea pot relacionar-se amb el concepte que proposa Goleman (1995) sobre intel·ligència emocional. El psicòleg defineix aquest concepte com la capacitat de conèixer les seves emocions, manejar-les, motivar-se a un mateix, reconèixer les emocions dels altres i establir relacions de qualitat. Per tant, aquesta fita motriu suposa posar límits a les reaccions més primàries i fer-nos responsables de la pròpia vida desenvolupant un raonament de categories clares que, segons afirma Chilton, es troben relacionades amb sentiments positius de fe en la vida.

En la intervenció psicomotriu, l'emoció i el to tenen un paper fonamental: el to com a suport del llenguatge no verbal aporta significat i l'emoció pel fet de ser la primera forma d'aquest llenguatge i pel nexa que estableix entre allò biològic i allò psicològic. (Franc, 2002, p.15)

Wild (2011) seguint amb les investigacions de Jean Piaget estudia els processos de creixement que Piaget anomenava com “conservació de” i ella denomina “estructures de comprensió”. En el seu llibre explica com el contacte del cos de l’infant amb el món permet la comprensió de l’objecte permanent, és a dir, entén l’existència d’objectes encara que no es trobin a l’abast sensorio-motriu de l’infant i la possibilitat de canvi en funció de la perspectiva. Així doncs, Piaget va concloure que, tot i que existeix una estructura fixa, cada persona segueix uns ritmes diferents en funció de les condicions en què es troba. Wild exemplifica aquesta afirmació a través d’un cas pràctic en el qual s’exposa que l’estructura de l’objecte permanent pot formar-se a partir dels dos mesos si el part ha estat natural i fluït i hi ha hagut molt de contacte amb el cos de la mare; per contra, pot arribar a tardar fins a divuit mesos. Per tant, de nou podem observar com la possibilitat de moviment, així com l’experiència motriu, permeten un desenvolupament cognitiu que es troba lligat al desenvolupament emocional.

Sobre aquests estudis, Rebeca Wild (2011) reflexiona a través d’una metàfora afirmant que: “igual que les plantes, els infants necessiten un sòl fèrtil i un clima favorable per poder créixer i desenvolupar totes les estructures que, al seu propi ritme, produiran els fruits que corresponen a la seva naturalesa”. Així doncs, cal tenir en compte que la sobreestimulació no resulta beneficiosa per l’infant, sinó que és important respectar els seus ritmes i aprenentatges per tal de promoure un creixement sa. Per altra banda, no s’ha d’oblidar la importància que té la creació d’espais segurs i confortables i un bon acompanyament per tal d’estimular el creixement i el desenvolupament dels infants des del primer moment.

Per la seva banda, Darwin (1984) defineix la naturalesa innata de les emocions i la comunicació d’aquestes de manera instintiva a través de l’expressió facial i gesticular, sent així el to muscular un component fonamental per a l’expressió de les emocions. Per tant, considera que l’educació psicomotriu és la que utilitza l’expressió corporal com un mitjà de comunicació que permetrà el desenvolupament de les competències emocionals. Aquestes competències són definides per Bisquerra (2009) com “la capacitat per gestionar de manera adequada un conjunt de coneixements, capacitats, habilitats i actituds necessàries per prendre consciència, comprendre, expressar i regular adequadament els fenòmens emocionals i afectius” (p.20). Tot i que l’expressió corporal i la comunicació no verbal es trobin presents a totes les edats, destaquem els primers anys de vida de l’infant, ja que en aquests resulta la manera que té l’individu per interactuar amb el que l’envolta i, per tant, resulta el seu medi d’expressió del seu món afectiu i emocional.

Per altra banda, un dels principals objectius de l'educació emocional és el desenvolupament de la intel·ligència emocional. És necessari exercitar aquest tipus d'intel·ligència des d'edats primerenques per tal d'adquirir les habilitats necessàries per entendre les emocions pròpies i les dels altres. Els investigadors que estudien aquest terme, coincideixen en què la major part de la comunicació de l'ésser humà és no verbal. Així doncs, arribem a la conclusió que la comunicació no verbal és comunicació emocional i que aquesta es transmet a través de l'expressió corporal. A partir d'aquesta afirmació, Núñez (2006) explica que no existeix cap moviment psicomotriu que d'alguna manera no comporti alguna dosis de tipus emocional.

Wild, citant a Stanley i Greenspan en la seva obra *The First Idea*, dona molta importància a la capacitat humana per a la creació de símbols a partir dels sentiments. Així doncs, una vegada més veiem com el moviment i l'expressivitat motriu permeten la comunicació amb l'adult abans de l'aparició del llenguatge. Per la seva banda, cal que l'adult aprengui a interpretar i a donar resposta a les expressions facials i als gestos de l'infant els quals remarquen que és important que no es converteixin en un teatre. Per tant, aquest mètode de comunicació suposa la base per a les relacions humanes que es construeixen al seu voltant.

Jean Piaget en el seu llibre *El nacimiento de la inteligencia*, citat per Wild, parla de sis etapes de desenvolupament que es troben en els primers tres anys de vida: la primera etapa comprèn els reflexos que ja estaven presents en l'infant dins el ventre matern i que xoquen amb el món extern i provoca la creació d'hàbits que poden durar tota la vida. La segona etapa permet traslladar els hàbits adquirits a nous objectes o situacions però encara amb inflexibilitat interna. En la tercera, es dona la diferenciació entre mitjà i meta. En la quarta aprèn a diferenciar entre subjecte i objecte, comença a preveure els successos i només s'enfronta a les dificultats que no pot evitar. La quinta etapa consisteix en la recerca intencionada de nous obstacles per tal d'experimentar amb ells i fer nous descobriments. En l'última etapa comença la planificació d'activitats en un nivell superior de consciència, activant el seu potencial per imaginar alguna cosa que encara no existeix i fer nous invents. Totes aquestes etapes són paral·leles al desenvolupament motor de l'infant i evolucionen a partir de l'adquisició d'habilitats motores que permeten superar cada una de les fases.

5.1. Organització de l'espai

Rebeca Wild (2011), en el seu llibre *Etapas del desarrollo* parla sobre quines han de ser les condicions que considera més favorables per un bon desenvolupament de l'infant. Per la seva banda, afirma que és necessari que l'infant disposi d'una estora que no sigui ni molt dura ni molt blana on col·locar a l'infant d'esquena perquè pugui agafar un nou equilibri, diferent de l'adoptat en la posició fetal. D'aquesta manera l'infant pot estirar-se a poc a poc, aixecar cames i braços i intentar girar-se per tal de descobrir el món que l'envolta des d'un punt de vista diferent. El fet de no proporcionar a l'infant la possibilitat de descoberta de l'entorn, afectarà el seu desenvolupament cognitiu, el qual pot patir un retard, i com a conseqüència també es veurà afectat el desenvolupament emocional.

Pel que fa als materials, Wild proposa que siguin materials naturals i objectes manejables per l'infant en l'experimentació personal.

Montessori afirma que l'època més sensible per l'ordre és fins als dos anys. Per tant, considera que és necessari que els materials es trobin ordenats. Aquesta afirmació es basa en la idea que en aquests primers anys de vida l'infant encara concep el món quelcom caòtic i, per tant, el fet que cada objecte tingui un lloc suposa acompanyar a l'infant sense causar-li estrès i que quan acabi la seva activitat pugui recollir les coses i posar-les al seu lloc. El fet de recollir les joguines no és simplement una activitat posterior a l'aprenentatge, sinó que aquest s'ha de viure com un moment d'estructuració mental a través de l'organització física dels materials. El desenvolupament motor de l'infant permetrà que augmentin les accions que pot realitzar autònomament i l'ordre de l'espai proporcionarà a l'infant una estructuració no només en l'àmbit físic, sinó també pel que fa a l'estructuració d'idees i conceptes.

Per la seva banda, Fernández (2000) parla de la dependència directa entre el grau d'enriquiment social i afectiu i l'extraordinària capacitat d'adaptació del cervell humà. Afirma que els colors, els moviments, la forma, el contrast, els sons, els sabors... van influenciant i determinant les neurones cerebrals. Així doncs, conclou que l'estimulació multisensorial i l'ensinistrament en tasques específiques determinaran la seva conducta adaptativa i seran gestores d'habilitats perceptives i intel·lectuals.

5.2. El rol de l'adult

El paper de l'adult en relació a l'infant és decisiu, no només per satisfer les necessitats més bàsiques d'alimentació i higiene sinó també com a facilitador d'experiències que permetin a l'infant créixer en un entorn ric d'estímuls. Però, com ho pot fer l'adult?

Una ferma defensora de la influència de l'activitat motora en el desenvolupament social és la doctora Emmi Pikler, mencionada anteriorment. Ella considera que l'infant ha de seguir un desenvolupament natural seguint les fases ja presentades i no avançant aprenentatges. L'adult, per la seva banda, ha de preparar espais i materials als quals l'infant ha de poder accedir per tal de satisfer les seves necessitats i interessos.

Un dels primers aspectes a tenir en compte és la preparació dels espais o escenaris de joc. Per fer-ho, s'han de conèixer als infants que habiten aquests espais, les seves característiques i necessitats i el seu nivell de desenvolupament. Es tracta de crear espais suggeridors i que promoguin la connexió entre diferents espais i objectes per tal que l'experiència no quedi només centrada en un objecte o zona concreta.

Una altra funció de l'adult és la d'afavorir l'expressió i la comunicació dels infants. Aquesta pot realitzar-se a través de la verbalització de les accions com, per exemple, "anem a canviar el bolquer" o posant paraules a allò que l'infant intenta expressar amb gestos "veig que estàs disgustat perquè t'ha caigut la joguina".

A més, cal promoure un ambient relaxat, acollidor i lliure on l'infant pugui explorar a partir dels seus interessos i amb l'acompanyament, no sobreprotector, de l'adult. La mirada i l'actitud present de l'adult seran les que oferiran a l'infant la suficient confiança per sortir de la zona de confort sabent que, sempre que ho necessiti, pot tornar i allà hi tindrà la figura de l'adult la qual transmet seguretat i protecció. En aquest cas, observem clarament la interrelació que hi ha entre el desenvolupament motor i l'emocional, ja que la seguretat emocional que proporciona l'adult serà la que permet a l'infant l'exploració de l'espai a través del moviment.

L'adult ha d'oferir i posar a disposició dels infants materials adaptats a les seves possibilitats, capacitats i nivell de desenvolupament sense voler avançar aprenentatges ni utilitzar materials més simples del que requereix l'infant pel moment evolutiu en què es troba. Aquests materials han de tenir una intencionalitat per part de l'adult i, d'aquesta manera, es pot observar com els infants assoleixen els objectius proposats a través d'aquest material i canviar-lo per tal de plantejar nous reptes adaptats al seu nivell. És necessari donar a l'infant el suport emocional per part de l'adult per poder superar els nous reptes; cal mostrar-se present i acompanyar les seves accions per tal de reforçar positivament aquesta conducta i demostrar que creiem en les seves capacitats i habilitats. Per exemple, un repte que es podria proposar és col·locar un material a una alçada que requereixi a l'infant aixecar les mans per tal d'arribar-hi. D'aquesta manera l'infant té un incentiu que l'ajudarà a conèixer noves possibilitats del seu cos sense la

intervenció directa de l'adult. Quan l'infant aconsegueixi assolir el repte, suposa un augment en l'autoestima i en la confiança de les seves capacitats.

L'organització també és un aspecte essencial pel que fa al bon desenvolupament de l'infant. L'espai ha d'estar ordenat i amb una presentació atractiva dels materials per tal de provocar i incitar i l'exploració i experimentació. També cal tenir present l'organització temporal, ja que els infants d'aquestes edats necessiten tenir una rutina fixa que els doni la seguretat per poder investigar sabent que menjaran, dormiran i els vindran a buscar les famílies (en el cas de l'escola). Així doncs, el benestar emocional és el que proporciona a l'infant la possibilitat d'experimentar amb les possibilitats dels seu cos.

Per acabar, l'acompanyament de l'adult és essencial en tot moment. Aquest ha d'adoptar un paper d'acompanyant i observador, registrant les observacions per prendre consciència de l'evolució. El paper de l'adult ha de ser el d'oferir seguretat però també qui posi els límits en els espais i materials. Rebeca Wild (2011), com ja hem explicat abans, considera que una de les primeres experiències relacionades amb els límits que viurà l'infant té lloc en el moment en què vol arribar a un agafar un objecte. Per tal d'acompanyar-lo en aquest moment l'autora proposa que l'adult no solucioni el problema però que ofereixi el suport emocional a l'infant per alliberar-se de la frustració a través del plor. D'aquesta manera l'infant es veurà en la necessitat d'arrastrar-se per terra per assolir el seu objectiu i, per tant, se n'adonarà que els límits coherents amb la vida suposen una oportunitat per trobar les seves solucions que, en aquest cas, és moure's d'una determinada manera. Per contra, si l'adult és qui li apropa allò que vol aconseguir que l'infant entengui que la solució a la frustració ve donada des de fora i que es pot aconseguir mitjançant el plor. Aquesta actitud, en un futur, farà que l'infant es converteixi en un adult dependent i que presenti dificultats en les futures relacions. L'adult en contacte amb l'infant, per la seva banda, ha de ser capaç de diferenciar entre el plor d'alleujament i el plor de manipulació. En el primer cas es tracta d'una resposta biològica que es dona després d'una situació de por o dolor i que resulta necessària per eliminar elements tòxics del cos i crear un equilibri homeostàtic en l'organisme. És en aquest cas quan l'adult ha d'acompanyar a l'infant deixant que plori i s'autoreguli dins un ambient de seguretat i afecte. En el cas del plor de manipulació es tracta de posar un límit i plantejar-nos si s'ofereix l'atenció i l'ambient adequat a l'infant.

Pel que fa a l'actitud de l'adult en el moment d'atendre a l'infant, Wild afirma que ha de ser una atenció centrada i propera tractant a l'infant amb la cura i el respecte que mereix. La

pedagoga considera que les interaccions amb l'infant són les que poden activar el lòbul prefrontal creant així una creixent xarxa de connexions neuronals que s'aniran activant a partir de les interaccions del bebè amb l'entorn. Una de les formes que proposa per promoure aquest creixement és la presa de decisions en aspectes tan simples com triar quin braç vol ficar primer a la samarreta. Però per poder arribar a aquest nivell de desenvolupament és important que primer ens assegurem que l'infant té les necessitats bàsiques cobertes, d'aquesta manera el lòbul prefrontal s'inclina cap a àrees que es troben en procés de fer noves connexions neurològiques.

5.3. El joc com a promotor del desenvolupament

El joc es troba present en l'infant des del moment en què neix i aquest evoluciona a mesura que s'adquireixen nous coneixements i habilitats. Partint de la idea que el joc és una font d'aprenentatges, analitzarem les fases per les quals passa el joc de l'infant durant aquests primers 3 anys de vida per tal d'observar quina implicació motora hi ha i com influeix en el seu desenvolupament emocional.

5.3.1. Evolució del joc

Jean Piaget, citat per Mheducation (s.d.), estableix el que ell denomina com estadis evolutius en el que es contempla, entre altres coses, una manera determinada de joc. La seqüència que estableix és la següent:

1. Estadi sensoriomotor, es dona dels 0 als 2 anys i predomina el joc funcional o d'exercici. Consisteixen a repetir una vegada i una altra una acció pel plaer d'obtenir un resultat immediat. Es tracta d'accions que poden realitzar-se amb objecte o sense:
  - Jocs d'exercici amb el propi cos que permeten el domini de l'espai a través del moviment corporal. Per exemple: arrossegar-se, gatejar, caminar, balancejar-se, etc.
  - Jocs d'exercici amb objectes que implica la manipulació i exploració de les qualitats dels objectes a través de la sensorialitat. Per exemple: mossegar, llepar, llençar, colpejar, agitar, etc.
  - Jocs d'exercici amb persones que afavoreixen la interacció social. Per exemple: somriure, tocar, amagar-se, etc.

A través d'aquest tipus de joc es desenvolupa la sensorialitat, la coordinació dels moviments i desplaçaments, l'equilibri estàtic i dinàmic, la comprensió del món que envolta al nadó, l'autosuperació, la interacció social i la coordinació òcul-manual.

Però com evoluciona durant aquests 2 anys? Piaget remarca que és important tenir clar que l'aparició d'un nou tipus de joc no implica la desaparició dels tipus anteriors, sinó que el joc anterior es perfecciona i passa a estar al servei del joc posterior. A més, la seqüència d'aparició dels tipus de joc és invariable, és a dir, sempre segueix el mateix ordre; però varia l'edat d'inici.

A continuació es presenta una taula on hi ha les diferents franges d'edat amb les respectives conductes que es donen en el joc:

Edat	Conductes en el joc
Dels 0 als 4 mesos	<p>Primer apareixen els reflexos involuntaris i automàtics que es donen davant de qualsevol estímul. Aquests reflexos, amb el temps, passen a ser útils centrant l'atenció en estímuls concrets, per exemple, moure un sonall i que l'infant dirigeixi la mirada cap a l'objecte.</p> <p>A partir dels dos mesos i fins als quatre es dona la conducta de reacció circular primària, que consisteix en la repetició de conductes per plaer.</p> <p>Així doncs, l'infant quan finalitza aquesta primera etapa és capaç d'intentar agafar objectes que es troben en el seu camp visual, localitzar una font sonora i mirar els objectes.</p>
Dels 4 als 8 mesos	<p>Apareix la reacció circular secundària on l'infant redescobreix de manera casual una conducta que li interessa, però, a diferència de la primària, sobre l'entorn físic i social. En aquest moment l'infant millora la coordinació corporal i és capaç de fer sonar un sonall intencionadament.</p> <p>Una vegada l'infant finalitza aquesta etapa, és capaç de deixar caure un objecte per agafar-ne un altre, tocar la mà de l'adult perquè activi una joguina que s'ha parat i inclinar-se, estant assegut, per buscar un objecte en la direcció cap on ha caigut.</p> <p>Per tant, ara que l'infant ja interacciona amb els objectes també promou que l'adult interaccioni directament amb el joc de l'infant oferint diferents objectes i jugant amb la seva atenció de manera que es reforça el vincle emocional. Per exemple, si un adult fa ganyotes a un infant i para de cop, aquest farà moviments per tal de cridar l'atenció de l'adult i que continuï amb l'activitat. Al final de l'etapa també apareixen els jocs d'imitació en el que ells poden veure's a si mateixos, com llençar petons o aplaudir.</p>
Dels 8 als 12 mesos	<p>A partir d'aquest moment les accions de l'infant van destinades a aconseguir un objectiu, per aquest motiu també augmenta l'interès cap als objectes en les seves accions. Aquest tipus de joc permet un major coneixement de la realitat de manera que, quan acaba aquesta etapa, l'infant és capaç de trobar un objecte amagat davant seu, utilitzar un mètode locomoció per arribar a un objecte, oferir un objecte a un</p>

	<p>adult perquè el posi en marxa, utilitzar un objecte com a contenidor d'un altre i deixar caure i tirar objectes.</p> <p>A més, en aquest moment comencen els desplaçaments per terra que permeten ampliar les possibilitats d'exploració a altres espais.</p> <p>Pel que fa a l'àmbit emocional, la interacció social es troba molt present principalment en jocs de falda on l'infant ja participa de manera activa.</p>
Dels 12 als 18 mesos	<p>En la penúltima etapa els moviments són coordinats i planificats. El joc ja no és tan sensorial sinó que comença a ser instrumental. Per exemple, és capaç de fer servir objectes per apropar-ne d'altres. Així doncs, el joc en aquesta etapa evoluciona fins a intentar localitzar objectes, tirar una corda per arribar a objectes allunyats i intentar activar joguines després d'una demostració.</p> <p>Pel que fa a la interacció amb l'adult, es comencen a introduir jocs d'imitació en els que l'infant ja no es veu a si mateix. Aquests jocs ajuden al coneixement de si mateix alhora que s'enforteix el vincle amb l'adult.</p>
Dels 18 als 24 mesos	<p>Cap al final d'aquest primer estadi, l'infant ja és capaç de preveure les conseqüències d'algunes de les accions i és capaç d'activar un objecte mecànic per si mateix, cercar joguines en diferents espais i combinar dos o més objectes en els seus jocs.</p> <p>Pel que fa al joc d'imitació, comença a ser diferida, és a dir, l'infant és capaç d'imitar sense tenir el model al davant. Per tant, es considera que és la fase prèvia al joc simbòlic.</p>

Font: elaboració pròpia a partir de "El juego en el desarrollo infantil"

2. Estadi preoperacional, té lloc dels 2 als 6 anys i hi predomina el joc simbòlic. Consisteix en la simulació de situacions, objectes i personatges que no es troben presents en el moment del joc. Aquest tipus de joc permet comprendre i assimilar l'entorn, aprendre i practicar coneixements sobre els rols establerts en la societat adulta, desenvolupar el llenguatge a través de la verbalització de les accions i afavoreix la imaginació i la creativitat.

El joc simbòlic inclou diferents arguments que van des d'allò més proper i familiar fins a mons imaginaris. Així doncs, es diferencien tres categories:

- Arguments que resumeixen o simplifiquen la realitat social, observada o experimentada pels propis infants. Es tracta del més simple, ja que només requereix que els infants participants siguin coneixedors dels rols i de les interaccions. S'inclou dins aquesta categoria el joc de "papàs i mamàs", "tendes", "anar a l'escola", etc.
- Arguments menys lligats a la realitat dels infants. Implica que els participants arribin a acords per tal de crear i repartir els rols. Un exemple d'aquest tipus

d'argument seria el joc de superherois, on s'inventen les característiques físiques i psíquiques, els poders, etc.

- Arguments inventats pels propis infants. Es tracta d'un joc que ja presenta una certa continuïtat i que, a causa d'això, s'arriba a identificar a través d'una etiqueta pròpia. Per exemple, jugar a princeses Disney.

Aquestes categories es troben ordenades de menor a major dificultat i, per tant, trobem més sovint la primera fins als 3 anys que no les altres.

Tot i tractar-se d'una etapa que s'allarga durant anys, hi podem diferenciar diversos períodes dels quals ens centrarem en aquells que tenen lloc fins als 3 anys. Dins aquests primers anys diferenciem entre joc presimbòlic, esmentat anteriorment, i joc simbòlic:

Joc presimbòlic	
Dels 12 als 17 mesos	Comença a identificar l'ús funcional dels objectes de la vida diària i realitza accions o gestos associats amb aquests objectes fora del context real en què són usats.
Dels 16 als 18 mesos	Segueix amb les accions anteriors però d'una manera més exagerada. Utilitza de manera adequada els objectes o joguines grans.
Joc simbòlic	
Dels 18 als 19 mesos	El joc és molt simple i representa escenes viscudes per l'infant en el seu dia a dia. Aplica aquestes accions a agents passius, per exemple un peluix. Utilitza accions conegudes realitzades per altres persones, és a dir, imitació sense el model.
Dels 20 als 22 mesos	Realitza activitats simulades sobre més d'una persona o objecte. Comença a combinar joguines dins un mateix joc.
Dels 22 als 24 mesos	Comença a representar un rol. Construeix seqüències de dues o tres accions que sovint són il·lògiques. Els objectes utilitzats acostumen a ser grans, tot i que comença a jugar amb algunes miniatures. Dona un paper més actiu a les nines atribuint sentiments. Comença a substituir alguns objectes tot i que cerca que tinguin una certa semblança.
Dels 30 als 36 mesos	Inclouen personatges de ficció dins el joc i disminueix la presència d'escenes quotidianes. Hi ha seqüències d'accions però no són planificades. Els esdeveniments acostumen a ser breus i aïllats, amb presència d'objectes realistes i amb rols canviants. Els ninots tenen un paper molt actiu.

Font: elaboració pròpia a partir de "El juego en el desarrollo infantil"

Encara que en el joc simbòlic sembla que tingui un pes major el desenvolupament emocional que no pas el motor, el qual ja es troba molt més avançat que en etapes

anteriors, cal tenir en compte que aquest joc és possible gràcies al moviment i a la perfecció de la motricitat.

Així doncs, fent referència al factor més social, anem a veure en l'àmbit relacional quines oportunitats ofereix aquest tipus de joc:

- Joc individual: l'infant juga sol sense tenir en compte als altres. Això implica que el joc serà com vol l'infant i no necessita establir acords o fer negociacions amb els altres. És molt freqüent fins als 2 anys.
- Joc en paral·lel: és un tipus de joc individual, ja que implica un joc entre més d'un infant però sense que s'estableixi una relació entre ells. Parteix de la imitació de les accions de l'altre modificant el propi joc i creant un joc similar però no compartit. Es dona entre els 2 i els 4 anys.
- Joc compartit: es tracta d'un joc organitzat entre dos o més infants. Aquest tipus de joc implica una planificació prèvia i uns acords sobre la situació que es representa, els rols de cada un, la utilització dels objectes, etc. Aquest joc és més simple quan és compartit amb un adult, ja que normalment aquest s'adapta més a les exigències i demandes de l'infant. Té lloc a partir dels 4 anys.

Un altre tipus de joc que podem trobar en aquesta primera etapa és el joc de construcció. Aquest apareix quan l'infant té un any i es desenvolupa simultàniament amb els presentats anteriorment. Aquest joc evoluciona sent de cada cop més elaborat i, en alguns casos, es posa al servei del joc que predomina en aquella etapa. Al principi, es tracta d'un joc d'apilar i la repetició pretén perfeccionar l'acció, però l'evolució va cap a la representació simbòlica d'algun objecte.

Pel que fa a l'evolució del propi joc, s'ha observat que primer es donen les construccions verticals i, posteriorment les horitzontals. De la mateixa manera, primer són construccions individuals que, amb el temps, comparteixen amb altres infants creant un projecte comú.

El joc de construccions potencia la creativitat, facilita el joc compartit, desenvolupa la coordinació òcul-manual, augmenta el control corporal durant les accions, millora la motricitat fina, augmenta la capacitat d'atenció i concentració, estimula la memòria visual en els casos en què no hi ha un model present, facilita la comprensió i el raonament espacial i desenvolupa capacitat d'anàlisi i síntesi.

Finalment, per acabar aquest apartat, destaco la importància del joc en el desenvolupament cognitiu, social, emocional i motriu centrant-me principalment en els dos últims els quals representen la base d'aquesta recerca.

Pel que fa al desenvolupament emocional, el joc implica la creació d'històries i, amb elles, la presa de decisions que condicionaran el joc. Aquest pot ser un canal d'expressió de sentiments i emocions i treballa l'equilibri emocional que s'assoleix a través de l'estat de plaer que es tendeix a cercar en els moments de joc. A més, la representació de rols diferents ajuda als infants a ser empàtics i a provar comportaments que, dins la seva persona, no s'atreveixen a provar. Finalment, permet representar situacions que provoquen por i angoixa i afrontar-les de manera simbòlica obtenint un resultat positiu.

En relació al desenvolupament motor, es veu estimulat perquè el joc suposa l'impuls per realitzar les accions desitjades. A través de diferents accions i situacions, els infants desenvolupen la motricitat fina, gruixuda i la coordinació. Amb el temps, les capacitats motores s'aniran perfeccionant amb l'objectiu d'assolir els seus objectius de formes cada vegada més simples. Així doncs, ens trobem que el moviment acaba supeditat al joc dels infants i resulta un complement més per un joc de cada vegada més precís i elaborat.

6. Conclusions

Una vegada finalitzat aquest treball i analitzant el resultat final penso que ha quedat un document bastant complet. El meu principal objectiu, com ja esmentava a l'inici, és que es tracti d'un document pràctic de consulta per afrontar situacions que et pots trobar en el dia a dia com a docent. Per aquest motiu, considerava important incloure apartats com el d'organització de l'espai i el rol de l'adult. Però mirant més a fons tot el contingut que s'ha exposat, m'agradaria fer petits incisos de caràcter reflexiu sobre els apartats.

Pel que fa als objectius que em vaig plantejar a l'inici de l'elaboració d'aquest document, han estat modificats per tal d'exposar d'una manera més precisa el contingut que es tracta al llarg del document. Amb els objectius reelaborats puc observar com tots ells corresponen a algun apartat o es troben repartits per diverses parts.

- *Conèixer com és el desenvolupament motor d'un infant des del naixement fins als 3 anys de vida i com afavorir-lo* és un dels eixos vertebradors d'aquest treball, ja que suposa la base per a la posterior relació i reflexió. Tot i trobar molta informació sobre aquesta temàtica, m'he adonat que hi ha una gran quantitat de fonts no fiables i he hagut de fer una recerca a través de canals més específics per tal de filtrar tots els documents de caràcter més divulgatiu. Per altra banda, he volgut incloure una gran diversitat de teories, ja que considero que totes elles es troben fomentats per teories, estudis i arguments que penso que és important tenir present tot i no compartir la teoria.
- *Conèixer com és el desenvolupament emocional d'un infant des del naixement fins als 3 anys de vida i com afavorir-lo* és el segon eix que fonamenta el meu treball de recerca. Aquest cas és bastant semblant a l'anterior, tot i que a través de la recerca m'ha donat la sensació que es tracta d'un tema on encara falta molta investigació, ja que les emocions són abstractes i és més difícil establir uns paràmetres o unes idees més concretes.
- *Establir una relació directa entre el desenvolupament motor i el desenvolupament emocional que es dona dels 0 als 3 anys* és la unió entre els dos conceptes anteriors. La recerca sobre aquest tema ha estat difícil, ja que la informació que fa referència a la unió d'aquests conceptes es pot palpar subtilment a ambdues definicions però no hi ha gaires autors que ho hagin relacionat d'una manera més específica. En part, m'ha agradat fer aquest treball perquè m'exigia a mi mateixa llegir molt sobre ambdós temes, fer-me preguntes, plantejar-me hipòtesis, cercar teories i estudis i revisar el document després

de cada nova troballa per comprovar que la informació nova no suposava una contradicció del que ja havia aportat.

Pel que fa als objectius específics, he intentat centrar-los en aquells aspectes que considero que poden ser de consulta i poden resultar pràctics per una persona en contacte amb infants d'aquestes edats:

- *Investigar quin ha de ser el rol de l'adult per tal d'afavorir un desenvolupament motor i emocional positiu per l'infant.* Considero que és molt important tenir en compte que, tot i l'autonomia que s'ha d'oferir a l'infant, en aquestes primeres etapes es tracta d'un ésser molt dependent i al qual s'ha d'acompanyar per ajudar-lo a desenvolupar-se de manera integral. Per poder fer el recull que s'inclou en l'apartat corresponent, he extret algunes de les idees que es presenten en la bibliografia consultada i extrapolar les exemplificacions a idees més generals.
- *Conèixer diferents estratègies pel que fa a la disposició de l'espai per tal d'afavorir un correcte desenvolupament motor.* De la mateixa manera que en l'objectiu anterior, la recerca d'aquestes pautes ha consistit a extreure de les lectures i recerques bibliogràfiques realitzades algunes indicacions sobre l'organització per tal d'afavorir el desenvolupament i extrapolar-ho a situacions més genèriques.
- *Recollir diverses estratègies organitzatives i de comportament aplicables als centres educatius que permetin afavorir el desenvolupament motor i emocional dels infants.* En aquest cas, tot i no dedicar un apartat específicament al tractament d'aquest objectiu, considero que és important que hi sigui present, ja que les pautes que es presenten en tots els apartats són útils per aplicar a un centre. Penso que és necessari fer referència al sistema educatiu en aquest document, ja que l'etapa de 0-3 es troba poc regularitzada i, en molts casos, no s'ofereixen les condicions més adients per poder potenciar al màxim el desenvolupament dels infants.
- *Conèixer quina influència té el joc en el desenvolupament motor i emocional dels infants.* Una vegada he fet una recerca bibliogràfica exhaustiva sobre el tema, m'adono que hi ha moltes referències al joc dels infants com a motor del desenvolupament. Així doncs, decideixo crear un apartat específic explicant l'evolució d'aquest i relacionant-ho amb el desenvolupament motor i emocional que acompanya cada fase. D'aquesta manera també aprofito per remarcar el potencial del joc com a mètode d'aprenentatge per tal d'intentar crear una major consciència de la importància que existeixi un joc pensat i reflexionat per part de l'adult que aprofiti aquesta capacitat innata.

Pel que fa a l'organització general de la recerca, penso que en un inici va ser molt caòtica perquè no tenia el tema centrat i la informació que cercava llavors no m'ha servit per posar de manera directa al treball però sí per trobar un fil conductor. A partir d'aquí, amb el suport del tutor i una recerca més centrada i específica he anat trobant informació sobre el tema que, tot i haver aprofitat una petita part de tota la bibliografia consultada, penso que cada document es troba reflectit de manera indirecta en aquest treball final. Per altra banda, m'ha semblat un treball bastant imprevisible, ja que la informació que anava trobant em generava noves preguntes a les quals intentava respondre a través de més informació dins els apartats. Aquesta tria m'ha resultat difícil de fer, ja que en un primer moment trobava molta informació que considerava interessant però, a mesura que anava entrant en el tema, m'he adonat que no era viable tocar tants continguts, ja que no em permetia centrar-me directament en cap d'ells.

La realització d'aquest treball, a més de complir amb els objectius plantejats, m'ha permès adquirir nous aprenentatges i m'ha generat noves preguntes. Tot i haver realitzat assignatures del grau que se centren en cada un dels eixos que fonamenten el meu treball, sento que la recerca per tal de posar en comú les dues temàtiques m'ha permès entendre els conceptes d'una manera més integral i dins un context més global. També em demano quin paper té la socialització de l'infant en tot aquest procés. Ja que penso, a partir dels documents consultats, que el moviment promou i ajuda a la socialització i aquesta afecta de manera directa al desenvolupament emocional de l'infant. Concretament, pel que fa a la socialització, també m'agradaria conèixer quines possibilitats ofereix la socialització amb adults a diferència de la socialització amb infants d'edats semblants i diferents.

Ja per acabar, em sento satisfeta amb el resultat final del document, ja que veig reflectit en ell els mesos de feina, tot i que la part plasmada al paper només és un percentatge de tot el que aquest treball ha implicat. Per altra banda, m'ha servit com a document autoreflexiu en el qual puc observar com he evolucionat al llarg dels estudis de grau. A més, tot i haver passat per quatre anys de formació, m'adono que les preguntes segueixen sorgint i les ganes de respondre-les augmenten, ja que considero que he adquirit les capacitats de fer-ho d'una manera més acurada i amb un major criteri.

7. Referències bibliogràfiques

- Ainsworth, M.D. i Bell, S.M. (1970). Apego, exploración y separación, ilustrados a través de la conducta de niños de un año en una situación extraña. A J. Delval (Comp.), *Lecturas de psicología del niño*, Vol. 1, 1978. Madrid: Alianza.
- Armus, M.; Duhalde, C.; Oliver, M. I Woscoboinik, N. (2012) *Desarrollo emocional. Clave para la primera infancia*. Argentina: UNICEF i Fundació Kaleidos
- Barret, L. F. i Russell, J. A. (2014) *La construcció psicològica de les emocions*. Nova York, Nova York: Academic Press
- Bisquerra, R. (2009) *Psicopedagogía de las emociones*. (pp.20) Madrid: Síntesis
- Bowlby, J. (1988) *Una base segura: vínculo pare-hijo i salud del desarrollo humano*. Nova York, Nova York: Basic Books
- Cajal, R. (1903) Anatomía de las placas fotográficas. A: *La fotografía: revista mensual ilustrada* (núm. 17). Madrid, Espanya: Antonio G. Izquierdo
- Chilton, J. (2004) *La biología de la trascendencia*. Rochester, Vermont: Park Street Press
- Da Fonseca, V. (1996) *Estudio y génesis de la psicomotricidad*. Barcelona, Espanya: Inde
- Darwin, C. (1984). La expresión de las emociones en los animales y en el hombre. Madrid: Alianza.
- Fernández, V. (2000). Estimulación temprana: los cruciales primeros tres años. A: *Revista de la JUNJI*, 27. Santiago, Chile: Gobierno de Chile
- Franc, N. (2002) Tono y emoción en la intervención psicomotriz. A: *Revista Especializada en psicomotricidad Entre Líneas* (núm. 12). Barcelona, Espanya: Asociación Profesional de Psicomotricistas
- Giménez, M. i Quintanilla, L. (2018) *Desarrollo emocional en los primeros años de vida. Debates actuales y retos futuros*. Madrid, Espanya: Ediciones Piámide ISBN: 978-84-368-3923-4
- Goddard, S. (2015) *Reflejos, aprendizaje y comportamiento. Una ventana abierta para entender la mente y el comportamiento de los niños y adultos*. Barcelona, Espanya: Vida i Kinesiología
- Goleman, D. (1995) *Educació emocional*. Nova York: Batnam
- Mheducation (s.d.) *Unidad 2. El juego en el desarrollo infantil*. Recuperat de: <https://www.mheducation.es/bcv/guide/capitulo/8448171519.pdf>
- Mir Pozo, M (2011) *Apunts de l'assignatura 22014 Desenvolupament psicomotor en la primera infància*. Palma: Unitat de suport Tecnicopedagògic, Campus Extens, UIB virtual.
- Núñez, M. (2006). La inteligencia emocional en la práctica psicomotriz. *Revista iberoamericana de psicomotricidad y técnicas corporales*, 6(22), 69-76.
- Pérez, J. (s.d.) *El desenvolupament dels aspectes socials, emocionals i de la personalitat*. Psicologia del desenvolupament en edat escolar [apunts no publicats]. Palma: Universitat de les Illes Balears
- Pérez, N. i Navarro, I., (2011). *Psicología del desarrollo humano: del nacimiento a la vejez* (pp. 58). Alicante, Espanya: Editorial club universitario

- Pikler, E., (2009). *Moverse en libertad: desarrollo de la motricidad global*. Madrid, Espanya: Editorial Narcea
- Ramos, F. (1 979) *Introducción a la práctica de la educación psicomotriz*. Madrid, Espanya: Pablo del Río
- Trevarthen, C. (1979). Comunicació i cooperació en la primera infancia. A M. Bullock (Ed.), *Abans de parlar. El principi de la comunicació impersonal* (pp. 530-571). Nova York: Cambridge University Press
- Trevarthen, C. (2005) Acció i emoció en desenvolupament de la intel·ligència cultural: perquè els infants tenen sentiments com els nostres. A Jaqueline Nadel i Darwin Muir (Eds.), *Emotional development* (pp.61-97). Oxford, Regne Unit: Oxford University Press
- Vigotsky, L. (1979) *El desarrollo de los procesos psicológicos superiores*. Buenos Aires: Grijalbo.
- Wallon, H. (1965). *Los orígenes del carácter en el niño*. Argentina: Lautaro.
- Wild, R. (2011) *Etapas del desarrollo* [llibre digital]. Barcelona, Espanya: Herder Editorial

8. Annexos

8.1. Annex 1: Taula de l'evolució esperable dels diferents aspectes del desenvolupament (Armus et al., 2012)

	Primer año de vida	Segundo año de vida	Tercer año de vida
Desarrollo físico	<p>Los niños pueden progresivamente girar hacia un estímulo, tomar un elemento en la línea media, sentarse, girar, pararse y finalmente empezar a caminar. Pueden hacer vocalizaciones más claras, probablemente una palabra o dos (mamá, dada) y entienden las relaciones causales simples de medio y fin con objetos inanimados, y el mundo animado al finalizar el primer año.</p> <p>A partir de los 4 meses, van progresando paulatinamente, prestando más atención a los estímulos sociales que a las sensaciones internas. Logran focalizar la atención, comprender y concentrarse a medida que progresa el desarrollo, asociado con muestras de interés en todas las sensaciones propias de la edad (tacto, sonido, vista, movimientos) y van teniendo más capacidad de procesar la información, cada vez más compleja, en cada modalidad sensorial.</p>	<p>En esta etapa, logran caminar de forma coordinada, de modo torpe aún, e incluso correr y subir escaleras. Se perfecciona la motricidad fina (garabatear). Aumenta la comprensión de gestos complejos y palabras simples y frases. Se incrementa la habilidad para comunicarse con gestos y palabras. Las vocalizaciones se hacen más claras, comienzan a nombrar objetos y el niño hace saber lo que quiere o necesita combinando dos palabras. Aparece la capacidad de desarrollar nuevas conductas a partir de las anteriores, surge la posibilidad de tener actividad simbólica (usando palabras para describirse a sí mismo y a los demás, juega con muñecos); también adquiere una capacidad variable de concentración y autorregulación.</p>	<p>Presentan una mayor coordinación de la motricidad gruesa, corren, suben y bajan escaleras sin ayuda; y también de la motricidad fina (se encuentra más diferenciada, pueden hacer círculos o garabatos, sostener cubiertos para alimentarse, etc.). Comprenden frases, oraciones simples y gestos complejos. Son capaces de nombrar muchos objetos, usar pronombres personales y oraciones para describir sucesos y para dar a conocer lo que necesitan. La capacidad simbólica se ha expandido, y se evidencia en un amplio mundo de fantasía (por ejemplo, sueños, miedos, historias y personas imaginarias). La capacidad para concentrarse y la autorregulación aún son variables, pero mejoran.</p>
Relación con las personas de su entorno	<p>Los niños buscan protección y confort; el interés general en el mundo evoluciona hacia una relación afectiva altamente individualizada con las personas que los cuidan, en un compromiso placentero interactivo (recíproco).</p>	<p>En relación con las personas que cuidan de ellos, presentan un balance entre la satisfacción de las necesidades (dependencia básica) y la individualidad emergente, la autonomía, la iniciativa y la capacidad de la autoorganización en el nivel de la conducta (por ejemplo, los "gateadores" que van a la alacena a tomar lo que quieren). Se percibe algo de negativismo. Los temas de la necesidad y la preocupación por la separación son aún muy importantes.</p>	<p>Aunque las relaciones todavía son predominantemente con el cuidador primario y para satisfacer necesidades, se encuentran en esta etapa organizadas en un nivel representacional o simbólico (por ejemplo, emerge un sentimiento de sí mismo y del otro en términos de pensamientos, recuerdos, etc.) que permite utilizar la fantasía. El balance entre la dependencia y la autonomía puede virar brevemente al estadio anterior. Las peleas por el poder y el negativismo pueden dominar intermitentemente el modelo de relación. Los temas centrales siguen siendo la dependencia básica, la necesidad de seguridad y el temor a la separación. Aparecen interacciones simbólicas de poder, control, agresión y diferentes tipos de placer en las relaciones. Tienen capacidad para interactuar en forma más compleja porque ahora pueden utilizar la imagen interna (por ejemplo, con el lenguaje o utilizar una muñeca para representar necesidades mediante un juego complejo). Aumenta el interés en la relación sus pares.</p>

Conducta en relación con los estímulos internos

Se transforma en simples cadenas de conductas sociales, causales intencionadas, con un propósito (por ejemplo, la mamá sonríe, el bebé estira una manito para provocar una respuesta similar por parte de la mamá), además de conductas recíprocas o casuales. Aparece una capacidad para realizar interacciones recíprocas organizadas (por ejemplo, la mamá sonríe, el bebé sonríe) y luego, hacia el final del primer año, surgen cadenas más complejas de interacción (estirar los brazos para alcanzar objetos, sostenerlos, dárselos a la mamá). Las interacciones sociales incluyen temas de placer, exploración y protesta.

Los niños, en esta etapa, tienen capacidad de organización de la conducta en cadenas causales más complejas (tomar a la mamá de la mano y llevarla hacia la heladera para mostrarle lo que quiere comer); tienen iniciativa y originalidad en el nivel de la conducta, como también un aumento en la iniciativa. El niño expresa temas de amor, curiosidad, exploración y protesta, enojo, negativa, y celos, todo de un modo organizado (correr hacia el papá y abrazarlo, tironear de él, besarlo, en una serie organizada; o alejarse, tirar los juguetes, llorar y gritar, como otra serie). Hacia el final del segundo año, surgen capacidades para integrar los temas que reflejan polaridades de amor-odio, pasividad-actividad (por ejemplo, en un juego una muñeca es mala, le da una paliza, y luego la abraza). También surgen capacidades simbólicas o de representación en temas de relación o emocionales.

La conducta queda organizada como en el segundo año, incluso hay más cadenas de interacción. Ahora surge la capacidad simbólica o representacional, como se evidencia en el lenguaje y en el uso de pronombres personales (yo, tú, etc.), y la elaboración de fantasías a través del lenguaje y la conducta (por ejemplo, un juego en el cual el niño tiene una muñeca y la madre tiene otra muñeca). En contraste con la conducta organizada, la comunicación simbólica está inicialmente fragmentada (por ejemplo, islas de juego sin aparente conexión en el juego simbólico o en la comunicación verbal). Hay una elaboración gradual de la experiencia, en la repetición de temas simples ("quiero eso"), o en el juego simbólico de abrazar a las muñecas que lleva a un rango amplio de temas concernientes al poder, el placer, la dependencia, el miedo, etc. Estos temas se van volviendo más complejos (por ejemplo, las muñecas abrazan y luego besan). Los temas envuelven la repetición de lo que se ve y se escucha, explorando el mundo inanimado y el animado con nuevas capacidades simbólicas, y luego usando modos simbólicos para la interacción emocional. Hay una vacilación entre los intentos de autodefinición (a través de tratar de "estar controlando", peleas de poder, negativismo) y el desarrollo placentero y excitado de nuevos pensamientos (descubrimiento del nivel simbólico), las conductas y los intereses regresivos dependientes (por ejemplo, sostén, "pegoteo"), los cuales, sin embargo, también tienen el elemento: "yo controlo". Mejora la capacidad para el autocontrol y la respuesta a los límites, y va estructurando un nivel simbólico. Hacia el final del tercer año, surge interés por el tema del poder (por ejemplo, barcos-cohetes, héroes poderosos, pretende ser un monstruo y se asusta de los monstruos).